

UDK: 811.163.41'282.4(497.16) (091)

Bogić NOVELJIĆ

BRISANJE CRNOGORSKOG KNJIŽEVNOG JEZIKA *
- Povodom pitanja školskih udžbenika -

Nesumnjivo je da odmah pada u oči izvjesna neskladnost (- a, ako hoćete, priznajem: i nestručnost -) u samom naslovu postavljenoga pitanja. Jer, ako je to ranije možda i bilo, danas se već ne može reći da Crna Gora ima svoj pokrajinski književni jezik; štaviše, ni svoj sopstveni književni izgovor (narečje, dijalekat). U ujedinjenoj državi, a prilikom određivanja službenog knjiž. jezika, možda je negdje i zapisano da su usvojeni pokrajinski izgovori (ijekavski, ekavski itd) ravnopravni u okviru srpskohrvatskog jezika, slično ravnopravnosti ćirilske i latinske azbuke. Ali, kao što književnici i javni radnici mogu pisati i pišu kojim hoće knjiž. izgovorom, isto tako naš ijekavski knjiž. izgovor pripada i mnogim drugim pokrajinama u našoj državi. Pa ipak, usljed izvjesnih zaista neskladnih okolnosti, moramo ovdje zasebno promotriti današnje stanje knjiž. jezika u Crnoj Gori.

Daleko smo od toga da postavljamo pitanje prednosti ijekavskoga ili ekavskoga knjiž. izgovora ili da se, možda, stavljamo u odbranu ovoga prvog kad je riječ o našoj pokrajini. Vrijednost i ljepotu njegovu podrobno je prikazao neumrlji Karadžić, a staranje o njemu Crnogorci su, izgleda, potpuno napustili stupanjem u današnju državnu zajednicu – ako ne i prije. Ovdje ćemo samo iznijeti neke očevodne pojave koje same govore da se naš pokrajinski i književni narodni jezik ne nalaze u zavidnom stanju.

Prije svega konstatujem potpuno i apsolutno odsustvo svakoga staranja i nastojanja za upotrebu pokrajinskog, ijekavskog knjiž. izgovora u Crnoj Gori. Istovremeno i najvažnija činjenica. Uopšte ne postoje odgovorni organi ili kulturni vođe koji bi se nosili mišlju o upražnjavanju domaćega knjiž. izgovora, a da i ne govorimo o nekim ustanovama koje

* Tekst je objavljen u: *Zeta*, br. 14, 1936, str. 3. Priredio ga i prilagodio strukturi časopisa Adnan Čirgić.

bi se brinule o njegovom razvitku. Kod takvog stanja naši rasadnici čistog knjiž. jezika – naše škole, od osnovnih pa do srednjih i stručnih, stoje bez ikakvih direktiva i nadzora u tom pogledu. A za ovih nekoliko godina od Ujedinjenja ne nađe se ni jedan prosvjetni ili kulturni radnik koji bi izradio, ili bar pokušao da izradi, bilo kakav udžbenik i za koju bilo vrstu škola, pisan pokrajinskim knjiž. izgovorom. Niti bukvar. Ovo paradoksalno zvuči kad se uzmu u obzir navodi, nedavno izneseni u našoj pokrajinskoj štampi, da među piscima udžbenika u našoj zemlji zavidan broj pripada baš Crnogorcima. Ali, tako je.

Budući naša pokrajina, po svima svojim uslovima, gravitira Beogradu kao kulturnom centru, to se i udžbenici za sve naše škole, sa možda malim izuzetkom nabavljaju iz Beograda. Ovi su, dakako pisani ekavskim knjiž. izgovorom. Da ekavski izgovor, učenicima koji van škole govore čistim ijekavskim, čini ne male poteškoće nije potrebno dokazivati. Ali to ovdje nije važno. Važno je ovdje istaći da se i to presađivanje ekavskoga izgovora u naš domaći, narodni govor vrši bez ikakvoga plana što odmah uslovljava lako uočljivu neskladnost u nastavi maternjeg jezika. Niti se kod učenika uspijeva domaći narodni govor prilagoditi pokrajinskom knjiž. izgovoru (pitanje je da li se to ozbiljno i pokušava), niti se pak isti planski privode upotrebi čistog ekavskog izgovora, posljedica čega je ona, lako primjetna, mješavina oba knjiž. izgovora. Te se pogrešnosti učenici teško oslobađaju i poslije završenog školovanja, mada mnogi, prelazom na univerzitetske studije, silom okolnosti potpuno usvoje ekavski knjiž. izgovor.

Sliku te mješavine – a kao logičnu posljedicu svega toga – najvjernije predstavlja naša pokrajinska štampa, čiji su saradnici, po sebi je razumljivo, pretežno ljudi našega kraja. Ovdje u prvom redu mislimo na našu dnevnu štampu, naše pokrajinske listove (novine) više pristupačne širim narodnim slojevima. Napisi u njima su naizmjenični: čas sa ekavskim izgovorom (rijetko bez grešaka), čas sa ijekavskim (rijetko čistim), a najčešće sa mješavinom oba knjiž. izgovora, čije uzroke malo prije iznesosmo. Nije potrebno navoditi dokaze za ovo; dovoljno je samo prelistati koji bilo broj naših novina, pa se – ako hoćete – i začuditi obilju primjera. Svejedno, u uvodnom članku urednika ili u rubrici „Naša priča“.

Posljedica uticaja naše školovane omladine, pokrajinske štampe sa tako neprečišćenim knjiž. izgovorom, te najzad i državne administracije koju rapidno osvaja ekavski izgovor, lako je uočljiva i u samom narodnom govoru, gdje su se počele odomaćivati neke riječi često ekavskog izgovora. A kad narodne mase – kao nepresušni izvor čistoga narodnog te time i knji-

ževnog izgovora – počnu primati nešto što im je manje više strano, onda već može biti riječi o gubljenju onoga što je njihovo sopstveno, lično. Ali to je, kako rekosmo, samo prirodna posljedica ostalih okolnosti...

Vratimo se uzrocima i, istovremeno, postavljenom pitanju. Već smo kao prvi i bitni uzrok ovoga stanja naveli potpuno odsustvo ma kakvog staranja o ijekavskom književnom izgovoru i njegovoj upotrebi u Cr. Gori. Posljedica ovoga, a kao drugi bitni uzrok punog zanemarivanja pokrajinskog knjiž. izgovora, jeste izbacivanje udžbenika pisanih pokr. knjiž. jezikom iz svih naših škola. Ne možemo reći da takvih udžbenika ne postoji u našoj državi, ali tek konstatujemo da ih u Crnoj Gori zaista nema. Sumnjamo čak da je iko, od ujedinjenja do danas, sa nadležne prosvjetno-administrativne strane i skrenuo pažnju školskim radnicima u Crnoj Gori da za učenike zahtijeva nabavku školskih knjiga pisanih ijekavskim književnim izgovorom, ukoliko takvih ima. Ali, zašto bi se, recimo, izvjesna g. nastavnici prilagođavali knjiž. izgovoru našega kraja, kad mogu od svojih učenika u svim odjeljenima tražiti da se prilagode njihovom govoru?! Pa još kad je u pitanju lični komoditet!...

Kad smo već kod škol. udžbenika, nameće nam se jedno objašnjenje. Udžbenici su do sada bili jedna stvar više manje privatne inicijative i izdanja. Te bi i sve opravdane primjedbe mogle ići na adresu više manje privatnih inicijatora ovoga pitanja. Međutim, po svemu izgleda da stojimo pred potpunim ozvaničenjem školskih udžbenika. Smije li se, u tome slučaju, desiti da se sa najzvaničnijeg mjesta potpuno prenebregne pitanje knjiž. izgovora jedne pokrajine koja je do juče bila samostalna država – u pitanju knjiž. vaspitanja njene omladine? Imamo li razloga da sumnjamo u drukčije rješenje ovoga pitanja?

Prema dosadašnjoj praksi, a u vezi nedavnih izjava gosp. Ministra prosvjete po pitanju škol. udžbenika, predviđamo da će se pitanje knjiž. izgovora u škol. udžbenicima provesti na ovaj način. U onim krajevima (sa pretežno hrvatskim stanovništvom) gdje je osnovno pismo latinica, odnosno u onim pokrajinama koje gravitiraju Zagrebu kao kulturnom centru (Hrvatska i Slovenija, Dalmacija, Bosna i Hercegovina) nesumnjivo će biti zastupljen južni, ijekavski književni izgovor. U ostalim krajevima gdje je osnovna azbuka ćirilica biće, bez sumnje, proveden istočni, ekavski knjiž. izgovor. Dakle, samo dvije redakcije sa poklapanjem: ijekavština – latinica i ekavština – ćirilica. Kod takvih okolnosti Crna Gora se nalazi u izuzetnom položaju. Lako je predvideti ishod: žrtvovanje svoga pokrajinskog knjiž. jezika. A ako se naša predviđanja zaista ostvare, onda će upotreba pokra-

jinskog ijekavskog knjiž. izgovora u Crnoj Gori, izuzetno od ostalih pokrajina, biti prećutno ali faktički potpuno zbrisana, u ovom slučaju prvi put sa zvaničnog mjesta. Skora budućnost će nam to pokazati.

- A tada će se, nesumnjivo, naći neki dobronamjerni i „objektivni“ kritičar sa tvrdnjom da su Crnogorci, uza sve ostalo, širokogrudno žrtvovali zajednici i svoj – narodni i knjiž. – govor.